

Человек своего времени

У каждого своя дорога к общественному признанию. Для В.И.Козлова она проходила через 20—30-е годы, войну против фашистской Германии, восстановительные работы.

В эти дни известному политическому и государственному деятелю Беларуси, Герою Советского Союза Василию Ивановичу Козлову исполнилось бы 100 лет.

Кабинетный стиль его тяготил

В.И.Козлов родился 18 февраля 1903 года в деревне Заграе Жлобинского района в крестьянской семье. Первые шаги трудовой биографии сделаны в качестве рабочего Жлобинского железнодорожного узла. Действительно, с малых лет он мечтал стать воином-кавалеристом. Неслучайно в 1924 году оказался в 34-м эскадроне прославленной Чингарской кавалерийской дивизии для прохождения здесь допризывной службы. Но призывная комиссия направила Василия как рабочего транспорта выполнять священный долг перед Родиной в железнодорожные войска.

В 1933 году Василий Иванович успешно завершил учебу в высшей коммунистической сельскохозяйственной школе в Белоруссии им.В.И.Ленина в Минске по специальности партийная работа.

В 30-е годы жизнь Василия Ивановича Козлова целиком посвящена перестройке села. Он занимал тогда должности парторга колхоза «За новый быт» на Старобинщине, директора Старобинской МТС, первого секретаря Старобинского и Червенского райкомов партии.

В 1940 году Василия Ивановича Козлова как имеющего богатый опыт в сельскохозяйственном производстве назначают заместителем Председателя СНК БССР. Но его тянет к живой работе с людьми. Кабинетный стиль бывшего районного руководителя тяготит. В одном из мемуарных трудов Коз-

лова говорится: «Я подписал тогда более 2000 постановлений и написал на имя Председателя СНК четыре заявления с просьбой перевести меня на другую работу». Просьбу удовлетворили в марте 1941 г. Именно тогда В.И.Козлов на Минской областной партийной конференции избирается вторым секретарем областного комитета партии.

Накануне войны Василий Иванович среди «оборонщиков». В те дни в Минске и области строились специальные подземные аэродромы, расширялся выпуск военного автомобильного транспорта, медикаментов, армейской одежды, активизировалось создание бомбоубежищ. Предвоенным событиям он посвятил в своих воспоминаниях следующую запись: «Мы тогда научились работать по 15—16 часов в сутки. Но и этого оказалось недостаточно, чтобы предотвратить трагедию немецкой оккупации».

«Нас принимали за регулярные части Красной Армии»

Из воспоминаний В.И.Козлова следует, что ЦК КП(б)Б принял положительное решение о его уходе в тыл противника 23 июля 1941 г. А 26.07.1941 г. он и еще шесть ответственных работников Минского обкома партии (И.Д.Варвашеня, И.А.Бельский, А.И.Брагин, А.Г.Бондарь, Р.Н.Мачульский и А.И.Степанова) уже находились в совхозе «Жалы» Любанского района, оккупированного немецкими войсками.

В Старобинском, Любанском, Слуцком, Глусском, Стародорожском, Краснослободском районах под руководством Козлова уже в 1941 году были созданы подпольные райкомы партии, образованы партизанские отряды.

Василий Иванович в тылу врага возглавлял Минский подпольный ОК КП(б)Б, штаб партизанского движения Минской и Полесской областей. Он — своеобразный теоретик стратегии и тактики партизанской борьбы. Козлову принадлежит также большая заслуга и в создании разветвленной системы подпольных партийных органов.

Зимой 1941 года при активном участии В.И.Козлова проведен партизанский рейд по южным районам Минской и Полесской областей. В его отчете за 1941—1942 гг. написано: «...Население было убеждено, что это Красная Армия ворвалась на его территорию, чтобы громить врага. Оно встречало партизан, как части регулярной Красной Армии».

Минщина благодаря Козлову поддерживала тесную связь с находившимися в Москве Центральным и Белорусским штабами партизанского движения, ЦК КП(б)Б, ГРУ Генерального штаба Красной Армии, органами НКВД, НКГБ, различными отделами Наркомата обороны СССР. «По инициативе В.И.Козлова, — пишет в своих воспоминаниях активный участник партизанской войны в Беларуси В.Ф.Февралев, — была сооружена посадочная площадка на о.Зыслав, около Старосек».

22 сентября 1942 г. для Василия Ивановича навсегда останется особым днем в его жизни. В шесть часов утра, после более чем годового пребывания в тылу противника, он приземлился в Москве, на аэродроме Внуково, на самолете Ли-2.

В.И.Козлова принял в Кремле И.В.Сталин. В состоявшейся беседе участвовали также К.Е.Ворошилов, Г.М.Маленков, Л.П.Берия и П.К.Пономаренко. Верховный главнокомандующий, выслушав Василия Ивановича, поручил Пономаренко помочь белорусским партизанам и подпольщикам средствами радиосвязи,

созданием новых авиационных аэродромов на оккупированной территории.

В те дни за выдающийся вклад в борьбу против немецко-фашистских захватчиков Василий Иванович Козлов был удостоен высокого звания Героя Советского Союза. И сам Сталин предложил наркомату обороны присвоить ему звание генерал-майора Красной Армии.

В.И.Козлов по просьбе Центрального штаба партизанского движения привез в Москву часть своей «партизанской канцелярии». Ее можно назвать первой попыткой научного осмысления истории всенародной борьбы в Беларуси. Доставленные документы условно поделены на подтемы: вопросы зарождения патриотического сопротивления, боевая тактика партизанских отрядов и групп, подпольная деятельность, политика немецких оккупантов, состояние партизанской борьбы в западных областях и др. Документальная коллекция Василия Ивановича использовалась Центральным штабом партизанского движения (ЦШПД). С ее помощью, например, изучалась связь 14 партизанских отрядов Беларуси с местным населением. И при этом были получены следующие важные выводы. В декабре 1942 г. в данных отрядах насчитывалось 10887 чел., в том числе местных — 8215 (75,5%), советских военнослужащих — 2672 (24,5%). Главную массу местных составляли колхозники — 5063 чел. (61,7%), большинство советских военно-служащих принадлежало рядовому и младшему начальствующему составу — 2255 чел. (84,5%). В отрядах находилось 773 члена партии, 10311 мужчин (94,7%), 4818 белорусов (65,1%), 1955 русских (26,4%), 233 украинца (3,2%), 205 евреев (2,7%), 45 руководящих партийных работников, 94 руководящих совет-

Личный листок по учету кадров

Фамилия Козлов
 Имя Василий отчество Иванович
 Подпись В.И.Козлов Дата рождения 18.02.1903 Место рождения д. Заграе Жлобинского района
 по существующему или делению Сельскохозяйственный техникум им. В.И.Ленина
 по существующему или делению Жлобинский район

Национальность Белорус Ч.С.С. С.С.С.С.С.С.
 Брат, состоящий (состоявший) родственник Братов 10
 Основное звание (звание) революционер Член ЦК КП(б)Б
 Основное звание (звание) партизан Полковник
 Основное звание (звание) партизан Полковник

7. Основное звание (звание) партизан (звание) партизан Полковник
 8. Служба в РККА Служил в РККА
 9. Служба в РККА Служил в РККА
 10. Служба в РККА Служил в РККА

11. Партизан Служил в партизанском отряде
 12. Служба в ВЛКСМ Служил в ВЛКСМ
 13. Служба в ВЛКСМ Служил в ВЛКСМ

14. Служба в ВЛКСМ Служил в ВЛКСМ

15. Служба в ВЛКСМ Служил в ВЛКСМ

16. Служба в ВЛКСМ Служил в ВЛКСМ

17. Служба в ВЛКСМ Служил в ВЛКСМ

18. Служба в ВЛКСМ Служил в ВЛКСМ

19. Служба в ВЛКСМ Служил в ВЛКСМ

20. Служба в ВЛКСМ Служил в ВЛКСМ

21. Служба в ВЛКСМ Служил в ВЛКСМ

22. Служба в ВЛКСМ Служил в ВЛКСМ

23. Служба в ВЛКСМ Служил в ВЛКСМ

24. Служба в ВЛКСМ Служил в ВЛКСМ

25. Служба в ВЛКСМ Служил в ВЛКСМ

26. Служба в ВЛКСМ Служил в ВЛКСМ

27. Служба в ВЛКСМ Служил в ВЛКСМ

28. Служба в ВЛКСМ Служил в ВЛКСМ

29. Служба в ВЛКСМ Служил в ВЛКСМ

30. Служба в ВЛКСМ Служил в ВЛКСМ

В. И. Козлов

ких работника, 5021 чел. были в возрасте от 18 до 25 лет (46,1%). Эти и другие данные ЦШПД оформил в виде специальной докладной, которая была передана всем секретарям подпольных обкомов партии.

У него было столько планов...

С 1948 года Василий Иванович Козлов трудится Председателем Президиума Верховного Совета БССР. Везде была видна большая положительная роль В.И.Козлова.

Существовала еще одна грань его деятельности. Это увековечение памяти погибших на войне людей. Она реализовывалась в то время в виде сбора сведений о местах захоронения воинов и партизан, установления памятников на одиночных и братских могилах, открытия первых мемориалов в районах массовой гибели мирного населения. При участии В.И.Козлова были открыты музеи истории Великой Отечественной войны, Брестской крепости, заложен Курган Славы.

В.И.Козлов собирался создать священную книгу памяти погибших защитников Отечества. Он внимательно следил за сбором сведений о депутатах Белорусской ССР, не вернувшихся с Великой Отечественной. Он был еще далеко не стар для осуществления планов и задумок. Но годы войны, тяжелые условия жизни того времени давали о себе знать.

2 декабря 1967 года сердце мужественного защитника Отечества, славного сына Беларуси перестало биться. Но имя его навсегда останется в истории нашей страны.

Владимир АДАМУШКО,
кандидат исторических наук,
Евгений БАРАНОВСКИЙ,
кандидат исторических наук

ным, а зараз худым і дабітым кані ездзіць калгасны аграном. Мог мой дзед верыць у клопат аб ім гэтых людзей?

А зараз прыклад іншы. З кнігі «Сэнс яго жыцця» беларускага журналіста Мікалая Марушкевіча пра Васіля Казлова.

«Былы старшыня калгаса «Бальшавік» Старобінскага раёна Фёдар Бародзіч расказвае:

— Ехалі мы неяк у машыне ўтрох: Казлоў, на той час дырэктар МТС, сакратар райкома партыі і я. Раптам Васіль Іванавіч перапыніў размову і пытае, паказваючы на адну з хат:

— Гэта чыя ж такая разваліна?

— Пелагеі Баранчык, — адказаў я.

— Ай-я-яй! Няўжо нельга дапамагчы адрамантаваць? Ці калгас такі ўжо бедны, што ўдаве не ў стане дапамагчы?

— Дык яна ж, Васіль Іванавіч, аднаасобніца.

— Ну і што? — здзівіўся ён. — Так і жыць ёй у гэтай прапрадзедкаўскай халупе?

— Пытанне сур'ёзнае, — адказваю я. — Калі выдзеліць калгасныя грошы, што людзі скажуць?

— Не праў ты, Фёдар. Дрэнна пра людзей думаеш. Яны, ведаеш, якія: яшчэ самі дапамогуць хату адрамантаваць. І, дарэчы, чаму гэтая Пелагея не ў калгасе?

— Не хоча.

— Дык вось, адрамантуй ёй хату, і яна папросіцца ў калгас.

Бародзіч не чакаў такога павароту справы. І нават не паверыў у тое, што сказаў дырэктар МТС. Але парадку прыняў. І што ж? Калгаснікі падтрымалі рашэнне праўлення аб дапамозе Пелагеі Баранчык. Зусім мала часу прайшло, і стала яна калгасніцай, прыкладнай працаўніцай. Гэта — вынік умення правільна ацаніць абставіны».

Лёс журналіста

Зараз чарговая цытата з кнігі Марушкевіча. «Калі Казлоў стаў першым сакратаром Старобінскага райкома партыі, адзін з супрацоўнікаў мясцовай газеты напісаў артыкул, у якім высцебаў старшыню калгаса. Незаслужана і несправядліва быў абвінавачаны гэты зусім малады яшчэ кіраўнік — і па гадах, і па стажу работы на гэтай пасадзе — за безгаспадарчасць. Прыпісалі яму і «перакосы» ў палітыцы. Райком партыі дбайна ўсё праверыў. Прышлося рэдактару даваць тлумачэнні на пасяджэнні бюро.

Калі ён паспрабаваў у чымсьці апраўдаць свайго супрацоўніка, гаворачы пра ягоную маладосць і нявопытнасць, Васіль Іванавіч перабіў:

— Не, паважаны рэдактар, скідак тут не прасі, гэтага не будзе. Чаму мы аднаго маладога работніка павінны пашкадаваць, а другога з дапамогай газеты зганьбаваць? Вы б лепей падумалі, як папрасіць прабачэння ў чалавека. І папрасіць перад людзьмі, так, каб кожны чытач пра гэта даведаўся. Інакш так і застанецца ён для многіх кулацкім падпявалам, як пра яго напісана ў газеце.

Параду давялося выконваць. Але і «пацярпелы» газетчык, хаця і быў пакараны, «за бортам» не апынуўся, з часам стаў неблагім журналістам. Васіль Іванавіч не раз цікавіўся ягонымі справамі.

— Яшчэ да майго знаёмства з Казловым, — успамінаў потым рэдактар, — мне расказвалі, што бывае ён часам рэзкім. Але хутка я пераканаўся, што гэта не было галоўным у ягоным характары. Людзей ён паважаў, лічыўся з іх меркаваннем. Яшчэ калі ён узначальваў МТС, мы часта крытыкавалі станцыю ў газеце. Крыўд ад яго не помню. Праўда, калі «перагнаеш» у чым-небудзь, то падкажа, што лепш было б так, а не гэтак. Але ніколі не імкнуўся абараніць «гонар мундзіра», калі крытыка была аб'ектыўнай, правільнай».

«Зусім мірны чалавек»

Мірны час перапыніла вайна. Фашысты рваліся да Мінска. Горад гарэў ад несупынных бамбёжак. Казлову, тады ўжо другому сакратару Мінскага абкома партыі, даручылі арганізаваць эвакуацыю прадпрыемстваў, людзей, наладзіць абарону ад налётаў варожай авіяцыі. У гэтым тлуме ён размініўся з сям'ёй. Зусім выпадкова сустрэўшыся ў горадзе Чэрвені, ён уладкаваў жонку з дзецьмі ў адну з машын, якая адыходзіла ў тыл, сказаў:

— Беражы, Фросечка, нашых дзяўчат. І не бядуй — разаб'ём фашыстаў, зноў будзем разам.

На тым і развіталіся. Куды ехалі, ніхто не ведаў. Апынуліся ў Башкірыі. Там Ефрасіння Яфімаўна з Вольгай сталі працаваць у калгасе, адначасова дзяўчаты сталі вучыцца ў мясцовай школе. Калі хварэла малодшая Тамара, калгасніцы дзяліліся апошнім кубкам малака. Пра Васіля Іванавіча доўга нічога не чулі.

У гэты час яму было даручана арганізаваць на Міншчыне партызанскі рух і падполле.

У Мінску падполле стала дзейнічаць з пачатку акупацыі горада. Сталіцу атачылі канцлагерамі. У гэта загналі да 100000 жыхароў — яўрэяў, якіх потым знішчалі. Шматлікія шыбеніцы ля Дома Чырвонай Арміі, пасажырскага вакзала, опернага тэатра, на галоўных вуліцах з надпісам «Павешаны як партызан» сведчылі, што горад не скараецца. Творчыя людзі рыхтавалі нелегальныя нумары «Звязды» і «Чырвонай змены», простыя жыхары стараліся расправіцца з фашыстам у завулку, хто мог прабрацца — закласці міну ў нямецкую сталоўку, тэатр, завод.

За адзін толькі год са сталіцы пайшло ў партызанскія атрады 20 тысяч чалавек. Мінск і Мінская вобласць сталі цэнтрам партызанскага руху ў рэспубліцы, які ўзначалілі падпольны абком партыі і Казлоў як камандзір партызанскага злучэння. 183 атрады аб'ядналі больш за 83000 чалавек. Гэта быў буйны і значны ўчастак барацьбы. Толькі два прыклады: у 1942 годзе быў узарваны чыгуначны мост на Пцічы даўжынёй 137 метраў; у 1943 годзе была праведзена маштабная акцыя «рэйкавай вайны», якая спыніла рух фашысцкіх эшалонаў да эпіцэнтра бітвы. Высока цэнячы заслугі сталіцы, Васіль Іванавіч у 1945 годзе адзін з першых прапанаваў ёй прысвоіць званне горада-героя.

Аднойчы Ефрасінні Яфімаўне прынеслі газету з Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР аб прысваенні групе партызан ганаровага звання Героя Савецкага Саюза. Было сярод іх і прозвішча Казлова. Ефрасіння Яфімаўна нават не падумала, што гаворка пра яе мужа, і адклала газету ў бок. Але праўду пацвердзіла віншаванне з Масквы.

— Проста не верыцца, — сказала нарэшце жонка. — Ён жа зусім мірны чалавек.

Кіраўнік горада з рыдлёўкай

— У час вайны я змагла прадоўжыць студэнцкія заняткі, — распавядае мне Вольга Васільеўна, дачка Казлова, якая выкладае зараз на філфаку БДУ. Кандыдат навук, маладжавая, вясёлая і вельмі дружалюбная. Аніякай зоркавасці, хаця дачка аднаго з

кіраўнікоў нашай краіны і мае ўласныя дасягненні як заслужаны работнік вышэйшай школы рэспублікі. — Тады наш універсітэт распачаў працу ў Падмаскоўі. Як толькі вызвалілі Мінск, за намі прыслалі вагоны. Першае ўражанне ад Мінска — суцэльнае папялішча. З вакзала бачна Круглая плошча. Як тут наш бацька? А нічога! Бадзёры, энергічны! Кіруе адбудовай. Узначальвае сталічны абком і гарком партыі. Пасяліў і нас, і яшчэ некалькі сем'яў у бункер нямецкага артылерыйскага разліку, гэткую будку на ўскрайку, участачак пад агарод выкраіў, бульбу з цыбуляй дапамог пасадзіць. І з ранку да ночы — на працы. Найперш браліся за жыллё, бо многія туліліся ў падвалах. Толькі пачнуць дом, хаця б адзін паверх гатовы — адразу засяляюць, хоць зверху будоўля поўным ходам ішла. А ў падвале новыя «гаспадары». Мінчане вяртаюцца з войска, партызанскіх атрадаў, эвакуацыі. Хлебазавод трэба адкрыць, бальніцу, пошту, сувязь аднавіць, радыё, каб з вулічнага рупара людзі сачылі за падзеямі і адразу ж пачулі, калі скончыцца вайна. Як мы гэтага чакалі! Сядзім на лекцыі, хто-небудзь скажа: «Усё, перамога!» — і бяжым на вуліцу да слупа з «радыёталеркай». І ведаеце, вопратка ў кожнага адна на святы і на работу, харчаванне сціплае, па картачках, а позірк вачэй вясёлы. Некаторыя з палонных, што працавалі ў горадзе, хадзілі па хатах, прасілі есці, дык маці мая зялёнай цыбулі, шчаўя нарве і праз плот перадасць. На вуліцах бульдозеры, усё спаласавана, а жыццё бруіцца. Парк Горкага — любімае месца адпачынку. І з якім гонарам мы з Тамарай крочылі побач са сваім бацькам, прыгожым, у генеральскім кіцелі з Зоркай Героя — не расказаць. Ганарыліся мы ім. І людзі яго папросту спынялі, размаўлялі, ніякай аховы ён тады пры сабе не меў. А бачна было, што чалавек паважаны, вядомы. Аднак даступны.

— Які ж моцны наш народ! — бывала, разважаў Васіль Іванавіч. — Свядомасць вышэйшая, энергія невычэрпная, трэба толькі ўмець натхніць людзей. А калі да гэтага далучыць багацце нашых зямель, то ці параўнаецца з намі хто? Эх, і заживём мы год праз дзесяць-пятнаццаць...

«Кожны толькі працягвае пачатае кімсьці»

Год праз дзесяць-пятнаццаць з'явілася кніга, з якой я пачала свой артыкул. Ну што ж, мяркуючы па тым, якім стаў ушчэнт спалены горад за кароткі час, у Казлова была падстава напісаць

пра цудоўны перыяд развіцця.

З 1948 года Васіль Іванавіч быў абраны Старшынёй Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР. Я падумала, калі б у мяне была магчымасць узяць у яго інтэрв'ю, то добра было б задаць прыблізна такое пытанне:

— Відаць, з вашым прыходам дзейнасць вышэйшага органа ўлады рэспублікі кардынальна змянілася?

Але ж і абурыла б яго такое пытанне, зразумела я потым, прачытаўшы словы Казлова ў старой запіснай кніжцы: «З нічога нічога не атрымліваецца. Чытаеш вось часам у газеце аб тым, што, маўляў, новы работнік ледзь не за гадзіну здзейсніў цэлы пераварот у справах. Як быццам да яго на тым ці іншым месцы нічога не рабілася. А кожны працягвае пачатае кімсьці. Іншая справа, як працягвае».

У сваёй кнізе ён пісаў: «Далёка не проста выконваць шматлікія дэпутацкія абавязкі. Званне народнага абранніка ганаровае. Але гонар гэты трэба заслужыць самаадданай працай, дысцыплінай, разуменнем сваіх абавязкаў. Прыкра, што ў жыцці не заўсёды так. Знаходзяцца сярод дэпутатаў людзі, якія памылкова ўспрымаюць сваё выбранне як прызнанне іхніх былых заслуг ці даніну высокаму

службоваму становішчу. Адсюль часам — зазнайства».

Колькі такіх выпадкаў з дэпутатамі, райвыканкомаўскімі старшынямі, работнікамі міністэрстваў і дэпартаменту — не пералічыць... Колькі сёння выхваляюцца сваімі мандатамі, пасадамі, не ўмеючы нават па-чалавечы пагаварыць з субяседнікам... Адзін з такіх суразмоўцаў падзяліўся са мной сваёй філасофіяй: «Наш народ без бізуна не можа!»

Не параўнаць гэта са словамі Васіля Іванавіча, якія я прывяла вышэй. А вось і словы людзей пра яго: «Нягледзячы на сваю высокую пасаду і заслугі, — успамінае лётчыца, Герой Савецкага Саюза Марына Чачнёва ў пісьме да сям'і Казловых, — Васіль Іванавіч заставаўся роўным з усімі і выключна сціплым».

Таму і верылі яму. Таму і паважалі. Да ўлады адносяцца ў залежнасці ад асобы, якая яе атаясамлівае. Самай правільнай дактрыне могуць не паверыць, калі яе ажыццяўляе чалавек нізкай культуры. А нават за неправеранай пойдучь, калі ўбачаць клопат і дабрыню.

У камуністычнай ідэалогіі, як і ў кожнай, была свая рамантыка. Погляд на палітыку быў адзін, і супрацьлеглага ніхто не ведаў. Хто тады бачыў, што Еўропа жыве лепш? Хто разумее, што такое адмова ад Бога? Знішчэнне пачуцця гаспадара? Культ і фанатычная закаханасць у адзіную дзяржаўную асобу? Асоба тая была далёка. А рэальныя выканаўцы і практычныя вынікі іх працы — побач. І калі ў многіх людзей і засталіся светлыя ўспаміны пра сацыялістычны лад, я цяпер магу зразумець, чаму.

Калі мой артыкул быў ужо гатовы, мы дамовіліся з Вольгай Васільеўнай аб сустрэчы. Сустрэча планавалася ў сталічным кінатэатры «Кастрычнік». І мая субяседніца прыгадала, што і там, і ў кінатэатры «Піянер» дагэтуль жывуць, як людзі, сонечныя фінікавыя пальмы, падораныя Васілём Іванавічам нашчадкамі.

На здымку: у парку Горкага з жонкай і дочкамі.

(Фота з сямейнага архіва Казловых.
Друкуюцца ўпершыню)